

Dick van Niekerk

BOËTHIUS, STAATSMAN, VERTALER, FILOSOOF, WEGBEREIDER VAN DE SCHOLASTIEK, EN AUTEUR VAN 'Over de Vertrouwing der Filosofie'

Sommige humanisten uit de Renaissance noemden Boëthius wel eens 'de laatste der Romeinen en de eerste der scholastici'. De politicus, vertaler, auteur en filosoof (ca. 480-524) stond inderdaad op een kruispunt van wegen: tussen Oost en West, tussen Grieks en Latijn, en tussen de antieke en vroegmiddeleeuwse periode. Vanuit zijn persoonlijk perspectief zag hij zichzelf als een verbinder, als iemand die de Griekse wetenschap en filosofie voor zijn Romeinse publiek van christelijke geleerden toegankelijk wilde maken. Als telg van een oud adellijk geslacht en als weeskind opgegroeid in een vooraanstaande familie, was hij voorbestemd om zich aan de wetenschap te wijden en enkele ceremoniële functies in de politiek van het Gotische Italië uit te oefenen.

Boëthius heeft wel degelijk een onuitwisbare bijdrage aan de wetenschap kunnen leveren maar in de politiek liep het anders. In zijn tijd was Rome niet langer het politieke centrum van weleer. Het hof van Theodorik de Grote, koning van de heersende Goten, zetelde in Ravenna. Na in 510 de eervolle functie van 'consul sine collega' te hebben verworven, werd Boëthius politiek invloedrijk toen hij in 522 een topfunctie aan het koninklijke hof aannam. Hij werd benoemd tot 'magister officiorum', een van de belangrijkste ambtenaren en vertrouwelingen van de koning.

Reeds na enkele maanden keerde het tij. Boëthius werd beticht van hoogverraad. Hij belandde langdurig in de gevangenis waar hij zijn beroemdste en tijdloze werk schreef: 'De consolatio philosophiae', vooraleer te worden terechtgesteld. Deze 'Over de Vertrouwing van de Filosofie' zou na duizend jaar nog alom gelezen worden want het boek hoorde bij het begin van de vroegmoderne tijd nog altijd tot de onmisbare culturele bagage van iedereen die meer dan een elementaire opleiding kreeg.

Gerda Vancayzeele

CHLOTILDE en CLOVIS, HET EERSTE ROOMS-KATHOLIEKE KONINKRIJK VAN EUROPA

Een koningsdochter zijn is historisch niet altijd een pretje. Tal van 'overbodige' prinsessen werden vermoord of sleten hun dagen in vroomheid tussen de muren van een klooster. Dat lot was ook weggelegd voor een Bourgondische koningsdochter op het einde van de 5de eeuw, samen met haar zus verbannen en opgesloten in een klooster te Genève. Hun ouders en broers waren geëxecuteerd na een verloren kroonstrijd van hun vader met zijn oudere broer.

Soms hebben die prinsessen echter geluk om vooralsnog aan de anonimiteit te ontsnappen wanneer ze ingezet kunnen worden als pasmunt voor een politiek huwelijk. Dergelijke bede van Chlotilde aan haar God, want ze was door haar moeder rooms-christelijk opgevoed, werd verhoord. En zie, daar kwam een heidense prins uit Doornik op een prachtig wit paard haar ten huwelijk vragen bij haar oom. En zo kon ze de allereerste koningin en tevens toppolitica worden, zelfs een heilige, van het eerste katholieke koninkrijk van Europa, dat van de Franken.

Yves Van Buyten & Willy Vanderzeypen

GERBERT VAN AURILLAC, DE WISKUNDIGE PAUS SYLVESTER II VAN DE OTTOONSE RENAISSANCE

In het begin van ons boek over Bernardus van Clairvaux stelden we even een ander uitzonderlijk personage voor. We waren toen op zoek naar de wortels van de langdurige en heftige conflicten tussen de keizers en de pausen waarmee ons hoofdpersonage in de 12de eeuw dermate werd geconfronteerd. Terugkerend in de tijd kwamen we uit bij Gerbert van Aurillac, de meest veelzijdige geleerde uit de 10de eeuw. Zijn carrière is allesbehalve alledaags: van boerenzoon in de Auvergne zonder familienaam schopte Gerbert het tot de allereerste Franse paus. In de collectieve herinnering leeft hij vooral voort als de wiskundige pontifex Sylvester II van het magische jaar 1000.

Zijn invloed op drie opeenvolgende keizers uit het Saksische of Ottoonse Huis was enorm. Zijn denken over een herstel van het christelijke Romeinse rijk bleef eeuwenlang een ideologisch referentiepunt voor de keizerlijke politiek. Zijn pausnaam alleen al sprak boekdelen: Sylvester II, zoals ooit de bisschop van Rome die naast keizer Constantijn de Grote had gestaan. Als paus wist Gerbert de nieuwe grote staten Polen en Hongarije tot het roomse christianisme te doen overgaan in zijn missioneringswedren met de Byzantijnse kerk. Hij was de eerste paus die pleitte voor een Europese kruistocht tegen de Saracenen.

Bovendien was Gerbert erg voornaam voor ons westers denken door zijn wetenschappelijke introducties, waaronder niet in het minst Arabische cijfers als alternatief voor de minder handige Romeinse, allerlei instrumenten en een schuchtere vorm van logica. Als wiskundig begaafde magister gaf hij les aan een keure van historisch beroemde personages waarvan meerdere actief waren in de Lage Landen, in zijn tijd grotendeels horend tot Lotharingen.

Johan Verweirder

MAARTEN LUTHER, GESCHIEDENIS, LEGENDEN EN MYTHEN

De Duitse Dienst voor Toerisme investeert voluit in de promotie van het 500-jarige jubileumjaar van het begin van de lutherse reformatie. Op 31 oktober 1517, de vooravond van Allerheiligen, begon die belangrijke wending in de geschiedenis van West-Europa. De augustijn en theoloog Maarten Luther afficheerde zijn lijst met 95 stellingen op of naast de deur van de slotkapel in Wittenberg met kritiek op de aflaten, theologie en kerkelijke orde van Rome.

‘Wij richten ons met dit thema niet alleen op christelijke reizigers, maar ook op reizigers met interesse in historie en cultuur,’ aldus Michaela Klare, directeur van het Duits Verkeersbureau in Nederland, over het herdenkingsjaar. *‘De erfenis van de reformatie raakt de levens van meer dan 800 miljoen protestanten over de hele wereld, waarvan twee miljoen in Nederland. Naast de religieuze impact die de reformatie heeft gehad vormde deze tijd ook een mijlpaal in de Europese cultuurgeschiedenis. Hierdoor richten wij ons met dit thema niet alleen op christelijke reizigers, maar ook op vakantiegangers met interesse in historie en cultuur.’*

Er is in Duitsland al tien jaar veel aandacht voor de verschillende plaatsen waar Luther gewoond en gewerkt heeft. Daarbij neemt Lutherstad Wittenberg een hoofdplaats in, maar ook Eisenach, Erfurt, Halle, Eisleben, Speyer, Worms en nog andere plaatsen doen actief mee. In de aanloop naar 1517-2017 werden reeds tal van congressen en tentoonstellingen gehouden.

Werd Luther vooral bekend om zijn Bijbelvertaling, ook zijn *‘Tafelredes’*, preken en talrijke theologische geschriften zijn voorname teksten. Bovendien maakte de opkomst van de boekdrukkunst het mogelijk dat zijn leerstellingen een snelle verspreiding kenden in een groot

deel van West-Europa. Antwerpen werd al vlug een draaischijf voor het verkondigen van de reformatorische inzichten van Luther, en daarna van andere reformatoren en Bijbelvertalers, zoals een Van Liesfeldt, Calvijn en William Tyndale. Ook andere beroemdheden verschenen toen in Antwerpen: Desiderius Erasmus en Thomas More.

Willy Vanderzeypen

BELLARMINUS CONTRA BRUNO EN GALILEI, DE RECEPTIE VAN DE NIEUWE NATUURFILOSOFIE IN DE 16de EEUW

Donderdag 17 februari van het jaar 1600. In Rome brengen de soldaten van het inquisitietribunaal een beruchte en dolende filosoof naar het stadsplein Campo de' Fiori' waar het volk, de beul en de brandstapel hem wachten. Dit is het trieste einde van de bewogen levenswandel van ex-dominicaan Giordano Bruno, een onrustige academische figuur die voortdurend rondreisde in Europa, vaak vluchtend voor de toorn van het plaatselijke katholieke of protestantse gezag.

Na zijn arrestatie in Venetië en uitlevering aan de pauselijke inquisitie volgde het jarenlange proces van deze dissidente natuurfilosoof. De procedure was in handen van een internationaal vermaarde theoloog, kardinaal Robert Bellarmine, die lange tijd in de Zuidelijke Nederlanden had gewerkt. In de gevangenis liet hij Bruno steeds zo goed mogelijk behandelen. Zeven jaar lang probeerde Bellarmine als inquisiteur de gearresteerde Bruno te heroriënteren tijdens liefst twintig sessies van ondervragingen. Niets hielp, aan dat oor was de filosoof doof. Hij bleef halsstarrig geloven in zijn overtuiging en was sereen tot in de dood.

Vooraleer we kennis maken met het zeer avontuurlijke leven van Giordano Bruno en zijn niet alledaags denken, schetsen we de bruisende intellectuele wereld van de 16de eeuw in Europa. Tevens volgen we het curriculum vitae van zijn laatste wereldlijke rechter Bellarmine, die erg belangrijk was voor de geschiedenis van de jonge jezuïetische orde, de Contrareformatie, het baianisme, en na het proces tegen Bruno het begin van de meer bekende Galilei-kwestie.

Wilfried Detobel

BIERCULTUUR IN DE LAGE LANDEN VANAF 1600, EEN HISTORISCH-ECONOMISCHE SCHETS

De historische ontwikkeling van de biercultuur was tot 1600 vrijwel gelijklopend en met elkaar verbonden in alle gewesten van de Lage Landen. Tot het aanbreken van de industriële revolutie en de vorming van de natiestaten blijft dat enigszins zo, ondanks een andere geschiedenis. In Nederland richtte de handelsgeest zich vooral op de export van een grootschalige pilsproductie, met de concentratie en het verdwijnen van brouwerijen als gevolg. In België bleef de bierproductie langer gericht op de interne markt. Traditionele brouwerijen en streekgebonden bierstijlen overleefden er dankzij hun netwerk van verplichte cafés en de sociale rol die deze vervulden in de dorpsgemeenschap.

Na de Tweede Wereldoorlog zorgde de toenemende consumptiemaatschappij met haar publiciteitscampagnes voor een aanbod op de winkelvloer van vooral de grote biermerken en een gestage verschuiving naar het thuisverbruik. Inmiddels is het aanbod van consumptiegoederen door de mondialisering zodanig toegenomen dat individuele klanten op zoek zijn naar de beleving van een eigen identiteit. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het begin van de 21ste eeuw gekenmerkt wordt door een terugkeer naar lokale bieren, als tegenreactie op een te ver

doorgeschoten globalisering en vervlakking. Ook in de horeca nemen streekeigen bieren steeds meer ruimte op de kaart in.

De digitale beschikbaarheid van de bierkennis en een aanvaardbare materiaalkost zetten steeds meer hobbybrouwers ertoe aan om de stap te zetten naar het commercialiseren van een eigen bier, eerst nog met behulp van een brouwfirma en bij succes met een eigen microbrouwerij. Hierdoor is de huidige situatie enigszins vergelijkbaar met de pre-industriële 17de eeuw, met een eigen streekbier voor elke gemeente dat vooral lokaal verkrijgbaar is, maar dan wel kwaliteitsvol en op moderne wijze gebrouwen. Anno 2015 is het bierlandschap in België en Nederland dermate opnieuw naar elkaar toegegroeid dat zowel het aantal brouwerijen als de totale bierproductie vergelijkbaar zijn. Zelfs qua export heeft België het grotere Nederland bijgebeend. De Belgen verbruiken in vergelijking met hun noorderburen verhoudingsgewijs meer bier buitenshuis, voor eenzelfde hoofdelijk jaarlijks totaal.

De Vlaamse filosoof Paul Wouters verhuisde op jonge leeftijd naar Nederland en was twintig jaar lang directeur van de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden. In 2005 schreef hij een boek over de onderlinge verschillen en de wortels daarvan om die beter te begrijpen. Hij heeft het over de taal en communicatie, het sociologische, de beschaving en geschiedenis, het geloof, de levensstijl en de economie. Hij gaf het de titel: België-Nederland. Verschil moet er zijn.

Vincent Eeckhout

WALTER BENJAMIN : ' KRITIEK VAN GEWELD', RECEPTIE EN EXPLOITATIE DOOR DE FILOSOFEN JUDITH BUTLER, HERBERT MARCUSE, SLAVOJ ZIZEK

Walter Benjamin leefde in een erg woelige periode van onze westerse geschiedenis. Geboren in 1892 was hij getuige van de Eerste Wereldoorlog, de Duitse Novemberrevolutie, de opkomst van Adolf Hitler en de aanvang van de Tweede Wereldoorlog. In 1940 beëindigde Benjamin zijn leven, net voor zijn arrestatie, uit angst voor vervolging door het nazibewind. Met een visa voor de VS op zak bevond hij zich toen met enkele andere vluchtelingen in Catalonië, op weg naar het neutrale Portugal, maar ze werden onderschept.

Deze traumatische gebeurtenissen hebben een diepe stempel gedrukt op zijn denken, dat zich vanaf de jaren '20 steeds meer toespitste op politiek en geweld: de nederlaag en ineenstorting van Duitsland, de nefaste gevolgen van het Verdrag van Versailles, de Novemberrevolutie en Spartacusopstand, de fragiliteit van de jonge Weimarrepubliek en de uitbarstingen van gewelddadig protest die leidde tot politieke moorden. Benjamin begon zich prangende vragen te stellen over de staat, het staatsrecht, stakingsrecht, manifestaties van geweld, militarisme, pacifisme en het parlement. Binnen de hedendaagse continentale filosofie is dit bekende essay van Benjamin een veelbesproken tekst. Topdenkers gaan zo met hem een dialoog aan.